

Mgr. Námesztovszki Zsolt

A TANÍTÓK MEGVÁLTOZOTT SZEREPE AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN

Szabadka, 2010.

Bevezető

A telekommunikáció és a számítástechnika rohamos fejlődése, valamint a két terület összekapcsolódásából adódó új kommunikációs, illetve információ-hozzáférési lehetőségek jelentősen (talán alapvetően) megváltoztatták életünk számos területét. A változások rendkívül gyors és expanzív jellegére utal az információs forradalom kifejezés. A társadalom "információs környezetének" radikális megváltozását érzékelteti az "információs társadalom" fogalom is.

A XXI. század elején a fejlett társadalmakra az információ jelentőségének a robbanásszerű növekedése a jellemző. Ezeket a társadalmakat információs társadalmaknak nevezzük. Az információs társadalom (angolul information society) elmélete szerint a társadalomban az információ előállítása, elosztása, terjesztése, használata és kezelése jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ-technológia központi szerepe a termelésben, a gazdaságban és általában a társadalomban. Az információs társadalmat az ipari társadalom örökösének is tekintik, és szorosan kapcsolódik a hálózattársadalom fogalomhoz.

A hálózattársadalmat úgy határozhatjuk meg, mint egy társas formáció a társadalmi és médiahálózatokkal, amelyek lehetővé teszik annak elsőrangú szerveződését minden lehetséges szinten (egyéni, csoportos/szervezeti vagy társadalmi). Továbbá ezek a hálózatok ennek a formációnak minden egységéhez és részéhez növekvő mértékben kapcsolódnak. A hálózatok az információs társadalomban információközvetítő szerepet töltenek be, tehát a hálózatokat a modern társadalom „idegrendszerének” nevezhetjük.

Tanítók helye és helyzete az információs társadalomban

Elengedhetetlen, hogy a tanító az információs társadalomban éljen és tevékenykedjen, csak így tudja felkészíteni tanulóit a „hipervilágra”, a „kibertér” hipermédia rendszerében történő navigálásra. Az információs társadalomban való tevékenykedéshez elengedhetetlen az IKT (információs és kommunikációs technológia) ismerete, valamint az IKT eszközök használata.

Az információs társadalom és az IKT teljeskörű megvalósulását az iskolákban, és a tanítók körében anyagi és lélektani korlátok gátolhatják.

„Anyagi” jellegű korlátok

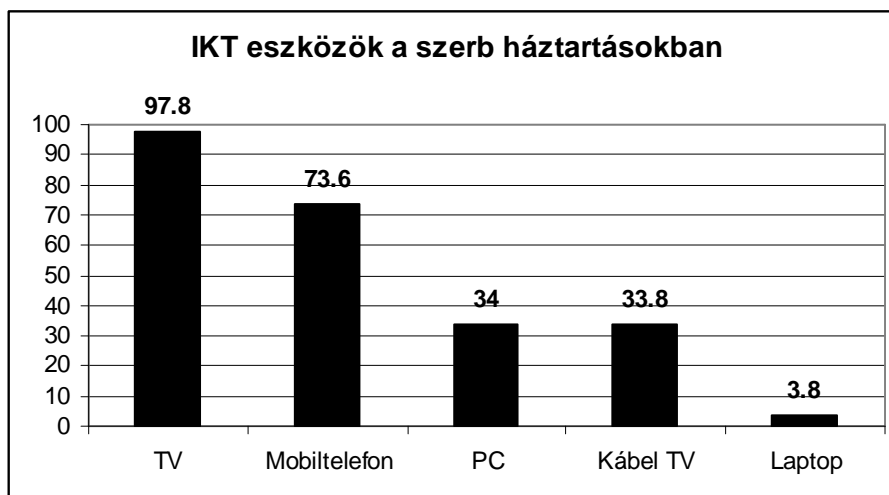
A személyi számítógép (PC) ma már nemcsak mindennapos használati cikk, hanem sok esetben nélkülözhetetlen munkafeltétel is. Az Internet, a világméretű számítógépes hálózat az információk (szöveg, kép, hang, videó, multimédia), valamint a kommunikációs lehetőségek széles skálját nyújt(hatja) a gyakorló tanító számára. Azt gondoljuk, hogy az IKT eszközök közül a tanítók számára a személyi számítógép és az Internet meglehetősen kulcsfontosságú eszközök.

A Szerbiai Statisztikai Hivatal 2007-es adatai hasznos adatokkal szolgálnak a szerb társadalomról, ezzel együtt a tanítók közösségéről is.

Szerbiában a háztartások 34 százaléka rendelkezik személyi számítógéppel, valamint 3.8 százaléka lappal. Ezek az adatok igen alacsonyak, az európai adatokkal összehasonlítva, de reményre ad okot ezen eszközök ugrásszerű szaporodása (2006-os adatok: 26.5% PC; 1.5% laptop).

1. grafikon

Az IKT eszközök a szerb háztartásokban, 2007-ben

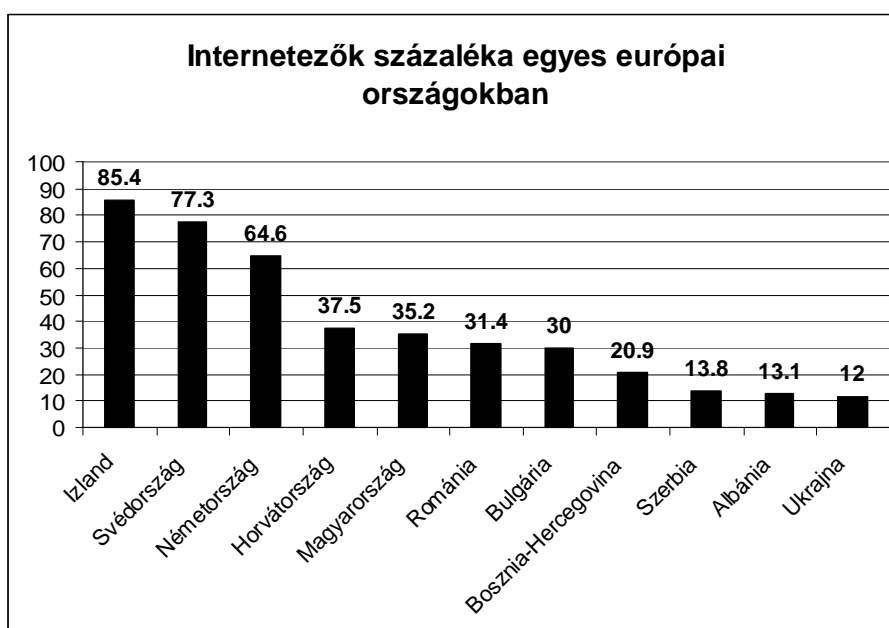

A lakosság internethasználatáról szóló adatok is kedvezőtlennek mondhatóak. A lakosság 13.8%-a internetezik rendszeresen. Ez az adat alacsonyabb az Európai Unió országainak átlagánál (55.7), az európai országok átlagánál (43.4), de még a világlátnál (21.8 %) is.

További kedvezőtlen adat az is, hogy az internetkapcsolatok nagy része elavult, modemes (betárcsázós), amelyről tudni kell, hogy lassú, elavult, és megbízhatatlan. A szélessávú internet elterjedése nélkül nem lehet fejlettebb internetes műveleteket végrehajtani (segédanyagok letöltése, interaktív kommunikáció, videokonferencia stb.).

2. grafikon

Internetezők százaléka egyes európai országokban 2007-ben

Lélektani korlátok

Az utóbbi években, évtizedekben kedvezőtlen változások mentek végbe magában a pedagógustársadalomban is, amelyek nemcsak hazánkban, hanem nemzetközileg is megfigyelhetők. Ezek:

- § a folyamatos és valószínűleg megállíthatatlan presztízsvesztés, ami összefüggésben lehet a pedagógusfizetések alacsony szintjével, illetve azzal, hogy a pedagógus elveszítette a kizárólagos információközvetítő szerepét
- § az iskolában oktató tanárok átlagéletkorának emelkedése, ami a folyamatos megújulás gátjává válik

A pedagógusokat az IKT-eszközökkel és módszerekkel szemben tanúsított nyitottság, és a innovációra való hajlandóság alapján: „az élenjárók”, „a derékhad”, „a lemaradók”, „az ellenzők (technofóbok)”, csoportjára oszthatjuk.

A lelki tényezők közül ki kell emelni a tudásvágy kielégítését, a késztetést, valamint a kényszer tényét, amely döntően befolyásol(hat)ja a tanítók nyitottságát az IKT-eszközökkel szemben, valamint ezek felhasználását az oktató-nevelő folyamatban. A felső szintről (iskolaigazgató, minisztérium) ellenőrzött továbbképzések, valamint tanfolyamok mindenképpen előremozdítanák a tanítók szakmai képzettségét.

A pedagógusok ellenérzéseit a következő költői kérdések testesíthetik meg: „Miért akarná bárki is, hogy tanulói az interneten szörfölve tanuljanak? Mi történik a tanárral? Miért nem jó úgy, ahogy azt évszázadok óta csináljuk?”

Ha viszont pontok alá foglalnánk a pedagógusok ellenérzéseit a modern taneszközökkel kapcsolatban, akkor a következő korlátozó tényezőket emelnénk ki: 1) Félelem a változástól, a régi szakértelem elavulásától 2) Azonosulási képtelenség a tanári szerep változásával 3) A diákok behozhatatlannak tűnő előnye 4) Félelem más nyelv, más kultúra dominanciájától.

Megállapíthatjuk, hogy az anyagi korlátok csupán pénz kérdése, és a tanítók tudatformálása lehet a siker kulcsa.

A tanítók megváltozott szerepköre az információs társadalom iskoláiban

A tanítók a hagyományos tanulási környezetben (iskolában) szinte kizárólagos tudás-, és információközvetítő szereppel rendelkeztek. Ebben a környezetben a tanító „leadta” az anyagot, a tanulók pedig elsajátították (átvették) azt. A tanítók kizárólagos tudásközvetítő szerepe az információs társadalomban elveszett. Ez a társadalom felépítéséből adódóan többirányban és többszörösen nyitott, és rugalmas. A hangsúly a tanulást végző személyen (a tanuló aktivitásán) van, ezért az egész tanulási környezet, és az elsajátítandó tananyag ehhez igazodik.

A tanítókra váró feladat az tanulási környezet újragondolása, átszervezése, és kiegészítése IKT eszközökkel. A tanulási környezet átalakítása rendkívül munkaigényes feladat, különösen az átmenet első szakaszában. Elsősorban tartalomszolgáltatást és tartalomszervezést jelent. Az új technikai és tartalmi lehetőségeket ugyanis először be kell illeszteni a meglévő tanulási környezetbe. Ez magában foglalja multimédiás programok megismerését, értékelését, kiválasztását, esetleg elkészítését, Internet adatbázisok megismerését, forrásnyilvántartások, katalógusok, web-lapok készítését, adatok letöltését és frissítését, tanító-értékelő programok megismerését, esetleg megalkotását.

Komoly feladatot és sok munkát jelent majd az iskolai adatbázis információ-megosztásának, a jogosultságok és hozzáférések kialakításának és a tanulási folyamatok nyomon követésének a megtervezése is.

A tanító is új szerepköröket kap az oktatási folyamatban. A tanító maga is folyamatosan tanul az új, nyitott rendszerben, így tanulóként, aki számos tapasztalata következtében egyúttal szakértő és tanácsadó is ezen a területen. Sok esetben a tanító nem felülről irányítja a folyamatot, hanem belülről segíti a siker elérését.

A tanítók új feladatai elsősorban a következők:

- § Szilárd alapismeretek elsajátíttatása
- § A tanulási környezet fejlesztése és a tanulási folyamat szervezése
- § A tanuló számára szükséges segítség, motiváció és megerősítés biztosítása

Az új információs technológiák jellegéből adódóan előfordulhat, hogy a diák valamit előbb tanul meg, vagy hamarabb fedez fel, mint a tanár. Meg kell tanulnunk ezt a helyzetet is kezelni. Tudomásul kell vennünk és természetesnek kell elfogadnunk, hogy nyitott, változó és folyamatosan bővülő információs környezetben tevékenykedünk. A számítógép képernyőjén át nem azok az ismeretek fognak megérkezni, amelyet az iskola engedélyez, hanem amelyek érdekesek. A pedagógia nagy kihívása ez, hogyan dolgozza fel a szórakoztatóipar csábítását az oktatásban.

A következő mondat kétféle befejezésével tudjuk elvetni az egyes szakemberek szélsőséges nézeteit, az iskola jövőjével kapcsolatban:

Ha az iskola tényleg azzal foglalkozik, hogy a gyerekeket egy igazi világra, a valóságos életre készíti fel, akkor elképzelhetetlen, ...

...hogyan az ne közösségben történjék

Tudjuk, hogy az ember társas lény, társas kapcsolatokat keres. A modern technika, és az egyre fejlettebb (és gyorsabb) kommunikációs eszközök csak segítenek az emberek társas kapcsolatainak a kiteljesedésében.

Ha a tanítókról, és az alsó tagozatokról beszélünk, akkor fontos tényező az oktatás mellett a nevelési folyamat, amely hús-vér (és nem virtuális) közösségben kivitelezhető. Emellett az oktatás sem valósulhat meg (távoktatás formájában) szilárd alapismeretek, és motiváció nélkül.

A másik fontos tényező a tanító személyes példamutatása. A tanár a felnőtt társadalmat, annak értékeit és erkölceit képviseli, azt a társadalmat, amelyre az iskolának a tanulókat fel kell készítenie.

Azt gondoljuk, hogy a fenn említett okok miatt nem szűnhet meg a hagyományos iskola.

...hogyan ne készítsen fel az információs társadalom kihívásaira

Nem ritka, hogy tanulóink jelentős alapismeretekkel rendelkeznek az IKT eszközök használatával kapcsolatban. A tanító feladata, hogy ezeket az ismereteket rendszerbe foglalja, és pótolja a hiányosságokat. Mindenekelőtt ezen eszközök biztonságos használatáról, felépítéséről, az alkotórészek helyes (lehetőleg magyar) megnevezését kell, hogy megtanulják a kisdiákok. Ezután az eszközök használatához szükséges alapismereteket (alapprogramok használata) kell elsajátítaniuk, a motorikus, és mentális fejlettségüket figyelembe véve. A tanulás a legtöbb esetben, laza, játékos módon kell, hogy megtörténjen (a játék a gyermekek

egyik legtermészetesebb tevékenysége). Az alapismeretek elsajátítása után a kisdíjakot motiválni kell a tanulás folytatására, valamint az önálló tudásszerzésre.

Az információs társadalomban a hiperlink az információ igen gyakori, számítógépes megtestesítője. Az információ (link) megkeresése a legtöbb esetben keresőoldalak segítségével történik, amelyek használatához szükséges technikák az alapismeretek csoportjába tartoznak. A keresési technikák mellett a lényeges információ megtalálása, a lényegtelen információk körítésében (hirdetések, fizetős tartalmak stb.). Az információ megtalálása után, az információt megtestítő dokumentum elmentése, tárolása, felhasználása, esetleg továbbküldése is a fontos kompetenciák közé tartozik.

Az Internetre jellemző a találatcentrikusság. A találatok, illetve a látogatási statisztikák, után az oldalak szerkesztői kap(hat)nak anyagi juttatást, ezért gyakran találkozunk olyan kulcsszavakkal, amelyek nem szerepelnek az oldal tartalmában, illetve csak rövid utalások találhatóak a keresett szóra. A találatcentrikusságból adódóan, teljes, és részletes munkák az Interneten igen ritkák, és letöltésük általában pénzbe kerül.

1. táblázat

Keresési technikák (google)

Keresési technika	Szerepe a keresésben
kulcsszó1 kulcsszó2	az egymás után írt szavak között a keresőoldal „és” kapcsolatot állít fel
„kulcsszó1 kulcsszó2”	az idézőjelbe írt szavaknál csak azok a találatok jelennek meg, ahol a szövegben a két szó egymás után szerepel
„kulcsszó1 kulcsszó2” kulcsszó3	az előző két technika ötvözete, azok az oldalak jelennek meg, ahol a két szó egymás mellett szerepel, és megtalálható a harmadik is
kulcsszó1 +kulcsszó2 +kulcsszó3	a keresés szűkítése hozzáadott kulcsszavak segítségével; azok a találatok jelennek meg, amelyek szövegében mindhárom szó szerepel
kulcsszó1 -kulcsszó2	a keresés szűkítése kizárt kulcsszavak segítségével; ha a kizárt szó szerepel a szövegben, akkor azt a szöveget nem tünteti fel a keresőoldal találatként
kulcszó*	a csillag (joker) egy megkezdett karaktersorozat, célszerűen egy szótövet tetszőleges toldalékokkal is megkeres

A diák miután elsajátította az eszközök kezelését, szabadon böngészhet és használhatja fel az információt. Érdeklődésének és fantáziájának megfelelően, a maga útját járva. A probléma viszont az, hogy a keresők a kulcsszóra ugyanúgy felsorolják a szélhámosságokat és a „forradalmi tanokat”, mint az „igaz” ismereteket. Ha az iskola biztosítja a gépet, és az elérést, akkor ő felel azokért az információkért, amelyek a diák birtokába juthatnak. Az információáramlás, az Internet nyitottságából adódóan, nehezen korlátozható. A diákok pedig még nem rendelkeznek megfelelő kritikai tudattal ahhoz, hogy megítélhessék, melyek azok az ismeretek, amelyek számukra nem kívánatosak.

A beépített információáramlási gátak, a hozzáférések letiltása, és a tanulók kritikus tudatának a folyamatos fejlesztése fokozatosan, és párhuzamosan kell, hogy történjen. Az Internet, a keresőoldalak fejlődésével, valamint a nem kívánatos tartalmak tükrözésével, nem az egyes oldalak letiltásával, hanem a hasznosnak tartott oldalak engedélyezésével tudjuk a nem kívánatos tartalmakat „kiszűrni” a diákoktól. A fiatalabb nemzedékre hatványozottan érvényes Jürgen Mittelstrass filozófus, kijelentése: "Az információs szupersztráda feltételezi az ítélőképességet és az önálló, kritikus gondolkodást, azonban ezeket nem alakítja ki."

Megállapíthatjuk tehát, hogy a tanítók fenn felsorolt szerepköre ki kell, hogy egészüljön a tanulók tevékenységének az ellenőrzésével, valamint a nem kívánatos tartalmak kiszűrésével.

Az Internet negatív hatásai

A nem kívánt tartalmak mellett az internetes kultúra a nyelvi kultúra romlásával jár. A kutatók egyetértenek abban, hogy a szemtől szembeni kommunikáció 60-80 százaléka nem verbális csatornákon folyik, és csak a fennmaradó 20-40% a szóbeli és a hangszíncsatornákon. Mivel az internetes kommunikáció nem közvetlen emberi beszélgetés, különböző jelekkel kell pótolni a hagyományos beszélgetés nagyobb hányadát kitevő nem verbális jeleket. Az így kialakult nyelvre jellemzőek az előbb említett emotionok, a tömondatok, a nagy mennyiségű angol szó, valamint a stiláris árnyaltság teljes hiánya. Ezzel az internetes írott nyelv primitívebbé válik.

Egyes szakemberek szerint az új médium előnyeit mértéktelenül eltúlozzák, elvárásaink pedig távol állnak a realitástól, és rendkívül kevés kritikus hang szól a számítógép-hálózatok nem kívánatos kísérőjelenségeiről. Kiemelik, hogy az internetezés szórakoztató időtöltés, amely alatt kevés tanulás történik. Valójában azonban az Internet, és a multimédiás rendszerek háttérét biztosító didaktikai módszerek, és módszertani tanulmányok hiányoznak igazából.

Összefoglaló

A számítástechnika, a telekommunikáció, az Internet technikai fejlődése és az utóbbi években lezajlott átfogó elterjedése minden országban gyökeres társadalmi változásokkal jár. Kirajzolódik egy új korszak, amelyet uralkodó módon áthat az informatika, az ismeretek és az adatok sosem látott bősége és korlátlan, világméretű terjedése. Mindenki számára felértékelődik a korszerű ismeretszerzés képessége, az élethosszig tartó tanulás fontossága. A "net-generáció" tömeges és mindennapi oktatása ma még rendkívül problematikusnak tűnik. A témával foglalkozó szakemberek egyetértenek abban, hogy ez az oktató-nevelő munka nem lehet eredményes a pedagógusok jellemének megváltozása, megváltoztatása nélkül. A szerző a pedagógus új szerepkörét próbálja meghatározni az információs társadalomban, középutat keresve a modern technikát, illetve a pedagógus személyét elvető két szélsőséges nézet között.

Záró idézet

„Az új technológia itt van, vagy itt lesz; ha már itt van használnunk kell. Olyan emberekké válunk, amelyet ez a technológia megkövetel, és ennek megfelelően alakítjuk át intézményeinket is. Mindez azért történik, mert számunkra jó - és egyébként sincs más választásunk.”

Neil Postman